CURRICULUMUL EDUCAȚIONAL INTEGRAT: CONCEPT ȘI PERSPECTIVELE INTEGRALITĂȚII

INTEGRATED EDUCATIONAL CURRICULUM: CONCEPT AND PERSPECTIVES OF INTEGRITY

CZU: 373.016 **https://doi.org/10.59295/spd2024s.65**

Vladimir GUȚU,
ORCID: 0000-0001-5357-4217
e-mail: vladimir.gutu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova
Nadejda VELIȘCO,
ORCID: 0009-0000-8595-3238
e-mail: nadejda.velisco@mec.gov.md
Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Summary. *Conceptul de curriculum integrat în ultimul timp a devenit unul discutabil dar și actual. Deși există mai multe abordări și teorii cu privire la curriculum-ul integrat, problema conceptualizării acestui fenomen rămâne una la ordinea de zi. Articolul dat vine să elucideze unele aspecte ale conceptului „curriculum-ul integrat". Primul obstacol în conceptualizarea curriculum-ului integrat ține de diversitatea chiar și de ambiguitatea abordărilor a curriculum-ului educațional în genere. În acest caz apare întrebarea, ce integrăm? Curriculum-ul − paradigmă, curriculum-ul − finalitate, curriculum-ul − concept, curriculum-ul − proces, curriculum-ul − sistem de produse, sau integrăm numai unele elemente de construcție curriculară etc.? Accentul se pune pe analiza abordărilor teoretice ale conceptului de curriculum și de curriculum-ul integrat, dar și pe analiza tendințelor în cercetarea curriculară a fenomenului enunțat. Totodată se descriu unele perspective ale integrării curriculare în cadrul unei discipline (integrate și/sau integre) și în cadrul a mai multor discipline.*

Cuvinte-cheie: *curriculum, curriculum-ul integrat, disciplina școlară, intradisciplinaritate, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate, multidisciplinaritate.*

INTRODUCERE

Problema integrării în învățământ și, în special, în dezvoltarea curriculară este una complexă și permanent actuală. Complexă, deoarece se abordează din diferite perspective: filozofică, sociologică, cibernetică, psihologică, pedagogică etc., pe de o parte și pe de altă parte, de abordarea diversității obiectelor, documentelor, fenomenelor de integrare.

De regulă abordarea integrării în învățământ se realizează în baza teoriei sistemelor și teoriei integralității.

Integralitatea se prezintă ca un proces de conexiuni/legături și apropiere a elementelor constitutive prin structurare treptată a întregului.

Esența teoriei sistemelor constă în căutarea întregului, naturii formării lui și a factorilor de asigurare a dezvoltării și durabilității. Conceptul de integrare face parte din teoria sistemelor. În acest sens, integrarea reprezintă stare de relaționare a unor elemente a sistemului și a procesului.

Prezintă interes intenția cercetătoarei T.Callo de a fundamenta o concepție a integralității care a re la bază: *pedagogia constructivistă,* care promovează ideea obținerii independente a cunoștințelor „pas cu pas”, prin construirea procesuală a acestora; *concepția de integralitate* și integralizare pedagogică; *ideea antropologică* în educație, care pun în valoare acțiunile de umanizare a ființei umane; *învățarea problematologică* care, prin soluționare de probleme, se axează pe generarea unor noi probleme; *legătura interdisciplinară* din pedagogia tradițională; *conceptul educației* pe tot parcursul vieții [2, p.25].

În opinia autoarei, concepția integralității propune: (a) *viziunea dialectică* asupra fenomenului de integralizare; (b) previziune referitor la fundamentele *pedagogizării proceselor* integrative în educație, ca *formă superioară* de interrelaționare; (c) un factor de referință pentru procesul de învățământ, axat pe integrare, având drept obiectiv *formarea personalității integre* cu o gândire totală, deoarece lumea de azi nu mai poate fi cunoscută de oameni cu un tip monologic de gândire.

Prezintă interes și abordarea sociologică a „integrării”. Reprezentantul teoriei sociologice H.Spencer utilizează conceptul de „integrare“ ca un termen general pentru diverse procese, care *domină* apariția *întregului din elemente* separate; *dezintegrarea,* la fel este acceptat ca și un termen pentru diverse procese, în care predomină apariția *elementelor separate din întreg*. Chintesența proceselor „*dezintegrare*” și „*diferențiere*” este identică, deși primul încadrează toate tipurile de tranziții, de la existență *singulară*, la *multiplă*, în timp ce al doilea este un caz special de dezintegrare: dezintegrarea întregului omogen în unități noi, care au unele proprietăți specifice. Cu referire la organismele sociale, cercetătorul evidențiază un proces dualist, menționând că integrarea este de trei tipuri: integrare, care se produce din creșteri nesemnificative a *părților asemănătoare*, având origine identice; integrarea se realizează în așa fel, încât *din locuri diferite* se produc materiale deosebite, unul, dintre care, din ce în ce mai mult monopolizează domeniul cunoscut, atenuând restul; integrare care rezultă din *realitatea convergenței părților*, similare după felul de activitate [12, p.332].

Dicționarul de Filosofie interpretează *integrarea* ca o latură a *procesului de dezvoltare* legată cu unirea în *întreg* a diverselor părți şi *elemente* anterior dispersate. Procesele de integrare pot să aibă loc atât în cazul unui *sistem* deja format, cât şi în cazul apariției unui nou sistem. Unele părți ale *sistemului integrat* pot să posede autonomie de diferit grad. Integrarea în sistem permite creșterea volumului şi intensității *interconexiunilor* şi interacțiunilor între elemente, în speță se suprastructurează *noi nivele* de dirijare. Integrarea socială semnifică existența unor relații reglementate între indivizi, grupuri, organizații etc. În cadrul analizei integrării se disting nivelul sistemelor de integrare abordate (integrarea personalității, grupului, statului etc.). În felul acesta,

*integralitate*a este calitatea generalizată a unui sistem de a avea proprietăți specifice conferite de interacțiunea părților lui componente posedând o structură internă complexă [13, p.167].

Șt.Buzărnescu definește integralitatea ca un proces de asimilare progresivă a comportamentelor și conduitelor mediului integrator în scopul formării unor modele comportamentale individuale similare grupului. Merită să relevăm faptul că integralitatea implică în mod obligatoriu un *mediu integrator* – un sistem organizat și structurat operațional. Potrivit autorului, integralitatea presupune însușirea și cultivarea relațiilor, normelor și valorilor mediului integrator, descifrarea legăturilor reciproce și multilaterale la nivel global și reflectarea lor în mediul în care se produc [1, p.30].

Revenim la conceptul de integralitate propus de T.Callo, care încearcă să analizeze mai multe derivate de la noțiunea „integrare", utilizată cu sensul de a *renova, a restabili, a întregi, a completa,* altfel spus *a pune la un loc mai multe părți într-un tot unitar*, *elementele constitutive devenind părți integrante, iar produsul fiind unul superior părților.*

- *Integrat* – indică rezultatul acțiunii de a integra și înseamnă înglobat, inclus într-un tot întreg. Învățarea este (a) experiențială; (b) cognitivă; metodele sunt investigative, temele uzuale; rolul profesorului este al ghidului vizionar; influențele teoretice – constructivismul, cognitivismul, sistemul general; reprezentați: B.Sohemaker, D.Ackerman, R.Fogarty, P.Harter, G.Vars etc.
- *Integrare* **–** indică acțiunea de a integra, de a îngloba, de inserție într-un tot întreg; *integrare curriculară* – un curriculum ce se conformează în structurarea lui pe regulile integrării.
- *Integrativ* **–** procesualitatea integrării – învățarea este: (a) socială; (b) personală; (c) experiențială; rolul profesorului de negociator; influențele teoretice – psihologia gestaltistă, educația progresivă, educația civică, reconstructivismul social; reprezentanți: J.Beane, M.Davenport, M.Nielsen etc.
- *Integral* **–** indică o calitate, aceea de a fi întreg, complet; conceptul de educație integrală, presupune, de fapt, finalitatea educației – *formarea/dezvoltarea integrală a personalității* celui ce învață.
- *Integralitate* **–** indică starea de a fi complet, întreg și se utilizează mai mult la nivel de conceptualizare, atunci când se descrie domeniul respectiv.
- *Integralizare* **–** procesualitatea „facerii" de a fi întreg [2, p.16].

Integralitatea*,* în opinia cercetătoarei T.Callo, ca unitate a diversității, este un instrument de *totalizare*, care se deosebește de *interconexiune* și *interrelație*, acestea fiind doar niște *legături* care se stabilesc fie în interiorul unui întreg, fie între două părți, dintre care una este dependentă de cealaltă și care se deosebește de *mulțime* și *ansamblu*, acestea fiind doar niște *sume*, în care fiecare element are anumite trăsături caracteristice și se unesc doar ca o sumă, excluderea unui element neinfluențând ansamblul ca atare. De asemenea, spre deosebire de integralitate, abordarea *globală* are un cadru de vizualizare mai larg, stabilind legături și în *exterior* [3, p. 15].

Așadar, analiza diferitor abordări ale integralității, inclusiv în domeniul educațional reprezintă un cadru de referință al integrării curriculare la nivel teoretic și metodologic.

UNELE ORIENTĂRI CONCEPTUALE ALE INTEGRĂRII CURRICULARE

Curriculum-ul ca obiect al integrării

Delimitarea conceptuală a termenului „curriculum” pe parcursul său istoric a fost influențată de mai mulți factori: dezvoltarea științelor educației, evoluția tehnologiilor informaționale, evoluția societății în ansamblul său. De la simpla abordare etimologică a termenului (planul de învățământ) s-a ajuns la constituirea unei științe ale educației – teoria și metodologia curriculum-ului. Analiza a celor mai cunoscute abordări ale curriculum-ului educațional, ne permite să dezvoltăm conceptul multidimensional, fundamentat de D.Potolea [10].

Așadar, abordarea polidimensională a curriculum-ului poate fi realizată din mai multe perspective.

Perspectiva teoretică vizează conceptualizarea curriculum-ului școlar ca paradigmă și teorie având ca prioritate finalitățile educaționale și realizarea interconexiunii principiilor psihocentrist și sociocentrist.

Perspectiva structurală vizează elementele de bază ale curriculum-ului educațional și realizarea interconexiunilor între ele. În acest context pot fi evidențiate două planuri structurali:

- Curriculum-ul ca sistem include componentele: cadrul conceptual, cadrul teleologic, cadrul conținutal, cadrul procesual și cadrul al produselor. De regulă acest plan formează Curriculum-ul Național.
- Curriculum-ul la disciplină de studiu: repere teoretice specifice disciplinei concrete, administrarea disciplinei, competențele generale și specifice disciplinei (unității de competențe), unității de învățare (unității de competențe, unității de conținuturi, activități și produse de învățare), demersuri metodologice și evaluative.

Perspectiva procesuală vizează următoarele procese interconexe: conceptualizarea, proiectarea, validarea, implementarea, monitorizarea. Fiecare din aceste procese se realizează conform funcțiilor acestora trecând prin operații de conceptualizare, proiectare și realizare.

Perspectiva procesului vizează proiectarea acelor documente curriculare în baza cărora se organizează procesul de învățământ:

A. Documente de politici curriculare:

- Cadrul de referință al curriculum-ului național;
- Curriculum-ul de bază;
- Planul-cadru de învățământ;
- Standarde educaționale.

B. Documente de tip proiectiv:
- Planuri de învățământ;
- Curricula pe discipline/programe;
- Proiecte didactice de lungă durată și scurtă durată.

C. Documente de tip metodologic:
- Curricula pe discipline – manuale școlare;
- Ghiduri metodologice;
- Seturi multimedia;
- Caiete de muncă independentă;
- Softuri educaționale etc.

Așadar, abordarea multidimensională a curriculum-ului prin intermediul acelor perspective expuse par a fi o cale constructivă și productivă a definirii esenței/identității sale.

Statutul epistemologic al curriculumului este configurat de două aspecte relativ distincte în care evoluează termenul „curriculum". Primul aspect ţine de situaţii concrete de instruire, în care elementul central al curriculumului - obiectivele/competenţele determină strategiile, metodele şi procedeele de instruire, precum formele şi mijloacele respective; al doilea aspect, cel al teoriilor, conceptelor, noţiunilor care formează o paradigmă curriculară - disciplină autonomă în cadrul ştiinţelor educaţiei [6, p.27].

NEVOILE ȘI ARGUMENTE PENTRU UN CURRICULUM INTEGRAT

Este faptul recunoscut că necesitatea abordării integrante a problemelor științei și a educației derivă din imposibilitatea unei științe de a examina și cerceta aceste probleme în mod complex.

În urma unor cercetări, s-a ajuns la următoarele rezultate care subliniază efectele pozitive ale integrării curriculare [6, p.24]:
- Curriculumul integrat îi ajută pe elevi să-şi aplice competenţele în diferite contexte.
- Bază integrată a cunoaşterii conduce către o mai rapidă reconfigurare a informaţiilor în funcţie de nevoi.
- Perspectivele multiple conduc către o bază mai integrată a cunoaşterii.
- Curriculumul integrat încurajează profunzimea învăţării şi aria mai largă de exprimare a acestui proces.
- Curriculumul integrat promovează valori şi atitudini pozitive la elevi.
- Curriculumul integrat furnizează timp suficient pentru o „explorare" de calitate a curriculumului.

Dintr-o perspectivă mai largă, putem spune că introducerea elementelor de curriculum integrat este profitabilă, deoarece acestea: răspund necesităţilor (provocărilor) societăţii actuale; stimulează rolul activ al elevului ca organizator al propriei structuri a cunoaşterii; sunt în concordanţă cu noile orientări din epistemologie şi din ştiinţele

cogniţiei; permit flexibilitatea curriculumului; permit relaţionarea cu experienţele şi evenimentele curente şi semnificative din viaţa celui ce învaţă.

Un alt set convingător de argumente în favoarea integrării curriculare este înaintat de K.Bergstrom:

1. *Asigură condiţiile optime de formare pentru toţi elevii:* învăţarea mai bogată şi mai semnificativă implică într-o mai mare măsură studenţii, fiecare având posibilitatea să se raporteze individual la ceea ce învaţă. Se oferă oportunităţi de dezvoltare pentru o diversitate de stiluri de învăţare, de inteligenţă şi de abilităţi.
2. *Promovează colaborarea*: colaborarea are loc atât între profesor, care proiectează şi derulează în echipă activităţile interdisciplinare, cât şi între elevi, prin utilizarea unor strategii didactice axate pe participarea elevilor la procesul de învăţare (predarea/învăţarea tematică, predarea/învăţarea bazată pe probleme, predarea/învăţarea bazată pe proiect, pe cercetare).
3. *Reflectă lumea reală, care este interactivă:* se produce o creştere a interesului şi a motivaţiei pentru învăţare, deoarece este evident caracterul semnificativ al achiziţiilor învăţării în raport cu necesitatea viitoarei profesii; posibilitatea transferului din plan cognitiv în plan acţional-comportamental stimulează participarea şi succesul în învăţare.
4. *Creează conexiuni între cursuri:* legăturile dintre diversele cunoştinţe şi competenţe devin evidente; se evită rigiditatea şi unilateralitatea în gândire, în favoarea unei gândiri flexibile şi dinamice, capabile să producă cele mai bune soluţii şi să ia cele mai bune decizii în funcţie de context.
5. *Implică comunitatea:* resursele diverse la care face apel predarea/învăţarea integrată oferă posibilitatea valorificării resurselor comunitare pentru dezvoltarea instituţională; participarea agenţilor economici şi deschiderea instituţiilor de învăţământ către mediul social şi cultural al comunităţii din care face parte sunt principii de bază ale proiectelor integrate [6, p.25-26].

COORDONATELE CURRICULUMULUI INTEGRAT

În toate studiile privind integrarea curriculară se pornește de la definirea disciplinei școlare care și este obiectul de bază al integrării. Aici putem vorbi de cercetările realizate de: R.Legendre (1993), K.Hoskin, L.Ciolan, A.Popovici-Borzea și alții.

Generalizând abordările acestor autori putem defini disciplina școlară ca ansamblu ordonat și coerent de cunoștințe, o dimensiune a cunoașterii care devine obiectul învățării în urma prelucrării pedagogice a conținutului acestuia. De regulă o disciplină școlară se asociază cu o știință (fizică, chimie, istorie) sau cu o activitate umană (educație civică, educație antreprenorială etc.). Disciplina, în sens pedagogic/curricular este un decupaj didactic al unui anumit câmp al cunoașterii, rezultatele cercetării într-un anumit domeniu care nu sunt integral și ad litteram preluate de educație [9].

În acest sens se desfășoară două procese cu semnificații deosebite: selectarea elementelor (cunoștințelor) considerate importante și relevante pentru elevii cărora li se adresează disciplina; adaptarea discursului științific al disciplinei la nivelul de dezvoltare a celor care învață.

Realizarea instruirii în baza disciplinelor școlare are avantaje și dezavantaje. Avantajul abordării disciplinare este acela care oferă cadrelor didactice posibilitatea de a observa mai clar modul în care elevii însușesc cunoștințele disciplinare. Limitele abordării disciplinare a instruirii se referă la plan cognitiv care operează cu structuri delimitate. A fi în corespondență cu tendințele actuale înseamnă a forma abilități de transferuri rapide și elemente între diversele discipline de studii. Acest concept se realizează prin integrarea curriculară

O definiţie simplă a curriculumului integrat este oferită de Humphreys [7], care afirmă că „studiul integrat este cel prin care elevii au posibilitatea de a explora în mod extensiv cunoştinţe aparţinând unor discipline diferite, corelate însă unor aspecte din viaţa reală". Cunoştinţele şi abilităţile sunt dobândite, dezvoltate şi aplicate în cadrul unor diferite domenii de studiu. Având drept punct de reper această definiţie tematică, Shoemaker defineşte curriculumul integrat drept „... educaţia organizată astfel încât să depăşească barierele disciplinare, combinând variate aspecte ale curriculumului în cadrul unor asociaţii semnificative pentru a se concentra în acest mod pe arii ample de cunoaştere. Această perspectivă permite o abordare holistă a predării şi a învăţării şi reflectă lumea reală caracterizată de interactivitate" [11, p.5].

Din punct de vedere curricular, J.Y. Boyer [8, p.732] susţine că integrarea curriculară înseamnă organizarea, punerea în relaţie a disciplinelor şcolare cu scopul de a evita izolarea lor tradiţională; integrarea mai înseamnă şi „procesul şi rezultatul procesului prin care elevul interpretează conţinutul care îi este transmis pornind de la experienţa sa de viaţă şi de la cunoştinţele pe care deja şi le-a însuşit".

Sintagmele *curriculum integrat* sau *instruire integrată* se referă la o anumită modalitate de planificare şi organizare a instruirii, precum şi de predare, ce produce o interrelaţionare a disciplinelor sau a obiectelor de studiu, astfel încât: vine în întâmpinarea nevoilor de dezvoltare ale elevilor; ajută la crearea de conexiuni între ceea ce învaţă elevii şi experienţele lor prezente şi trecute.

Abordând conceptul de *integrare curriculară* înţeles ca proces de stabilire a unor relaţii de convergenţă la nivelul elementelor de conţinut, al obiectivelor sau al metodelor, dar şi la nivelul conceptelor sau valorilor aparţinând diferitelor discipline şcolare, se poate distinge între [4, p.199]:

- *integrarea orizontală*: reuneşte într-un ansamblu coerent două sau mai multe obiecte de studiu aparţinând unor domenii sau arii curriculare diferite ;
- *integrarea verticală*: reuneşte într-un ansamblu coerent două sau mai multe obiecte de studiu aparţinând aceluiaşi domeniu sau arie curriculară;
- *integrarea transversală*: presupune centrarea pe o temă/problemă ce nu provine din disciplinele existente, are o anumită autonomie în raport cu acestea, dar le

poate angaja pe anumite segmente în stabilirea unor aspecte ale temei în discuție [9, p.67-68].

Cea mai cunoscută abordare a curriculum-ului integrat ține de cea axată pe: intradisciplinaritate, interdisciplinaritate, multidisciplinaritate, transdisciplinaritate.

1. ***Monodisciplinaritatea*** este centrată pe obiectele de studiu independente, pe specificitatea acestora, promovând supremația disciplinelor formale. Elemente de integrare pot să apară încă de la acest nivel intradisciplinar, în cel puțin două moduri:

- *Inserție* a unui fragment în structura unei discipline (în conținutul unui obiect de studiu este inserat un fragment care are rolul de a ajuta la clasificarea unei teme sau care aduce informații noi despre problema investigată).
- *Armonizare* a unor fragmente independente (aparent) din cadrul unui obiect de studiu pentru a permite mai buna rezolvare a unor probleme, pentru înțelegerea cât mai completă a unui subiect sau pentru dezvoltarea anumitor competențe și atitudini.

2. ***Pluridisciplinaritatea (multidisciplinaritatea)*** se referă la situația în care o temă aparținând unui anumit domeniu este supusă analizei din perspectiva mai multor discipline, acestea din urmă menținându-și nealterată structura și rămânând independente unele în raport cu celelalte.

Obiectele de studiu contribuie, fiecare în funcție de propriul specific, la clarificarea temei investigate. La acest nivel vorbim despre o *corelare* a demersurilor mai multor discipline în vederea clarificării unei probleme din cât mai multe unghiuri de vedere.

La acest nivel, în cadrul acestei abordări procesele de integrare curriculară se situează în special la nivelul *conținuturilor,* al *cunoștințelor.* De aceea, cele mai frecvente (și mai clare) demersuri au loc între discipline înrudite (care provin, de exemplu, din aceeași arie curriculară) sau care devin înrudite datorită temei.

3. ***Interdisciplinaritatea.*** Dacă în cazul pluridisciplinarității vorbim despre o „corelare” a eforturilor și a potențialităților diferitelor discipline pentru a oferi o perspectivă cât mai completă asupra obiectivului investigat, interdisciplinaritatea presupune o *intersectare* a diferitelor arii disciplinare.

În abordarea interdisciplinară încep să fie ignorate limitele stricte ale disciplinelor, căutându-se teme comune diferitelor obiecte de studiu, care pot duce la realizarea obiectivelor de învățare de grad mai înalt, a competențelor transversale, considerate cruciale pentru succesul în societatea contemporană. Între acestea se numără și *luarea de decizii, rezolvarea de probleme, însușirea metodelor și tehnicilor de învățare eficientă, antreprenoriatul* etc.

Principiul organizator nu mai este, de regulă, conținutul, mult prea ancorat în *granițele disciplinare,* ci se trece la centrarea pe așa-numitele *competențe transversale.* „Aici, conținutul și procedurile disciplinelor individuale sunt depășite; de exemplu, luarea de decizii și rezolvarea de probleme implică aceleași principii, indiferent de discipline” [5, p. 113].

4. ***Transdisciplinaritatea*** reprezintă gradul cel mai elevat de integrare a curricu-

lumului, mergând adesea până la fuziune. *Fuziunea* este, aşadar, faza cea mai complexă şi-mai radicală a integrării.

Adoptarea de tip transdisciplinar tinde progresiv către o „decompartimentare" completă a obiectelor de studiu implicate.

Abordarea integrată a curriculumului specifică transdiscilpinarităţii este centrată pe „viaţa reală", pe problemele importante, semnificative, aşa cum apar ele în context cotidian sau profesional şi aşa cum afectează vieţile diverselor categorii de oameni.

CONCLUZII

Curriculumul integrat creează un cadru care facilitează aplicarea structurilor operatorii (deprinderi, abilităţi şi capacităţi) dobândite de elevi:

- Asimilarea unei baze de cunoştinţe integrate permite reamintirea rapidă şi corectă a informaţiilor necesare;
- Dezvoltarea de perspective multiple asupra unui ansamblu de aspecte teoretice şi practice facilitează elaborarea unei baze integrate de cunoştinţe;
- Curriculumul integrat susţine un demers de învăţare aprofundată şi amplă în acelaşi timp;
- Curriculumul integrat promovează atitudinea pozitivă a elevilor.

REFERINȚE

1. BUZĂRNESCU, ȘT. *Introducere în sociologia organizațională și a conducerii*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. 238 p. ISBN 973-30-4831-3
2. CALLO, T. *Concepția educației integrale*. În: *Educația integrală. Fundamentări teoretico- paradigmatice și aplicative* / Callo T., Cuznețov L., Hadârcă M. [et. al.], coord. șt. Hadârcă M.; Acad. de Științe a Moldovei, Institutul de Științe ale Educației. Chișinău, Tipografia: Cavaioli 2015. 248 p. ISEBN 978-9975-48-096-3.
3. CALLO, T. *O pedagogie a integralității. Teorie și practică*. Chișinău: CEP, 2007. 171 p. ISBN: 978-9975-70-161-7.
4. CIOLAN L. *Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisci*plinar. Iași: Polirom, 2008. 280 p.
5. DELACOU J. *Introducere în științele cognitive*. Iași: Polirom, 2001.
6. GUȚU Vl. *Curriculum educațional: Cercetare. Dezvoltare. Optimizare*. Chișinău: CEP USM, 2014, p.27. 230 p.
7. HUMPHREYS, A., POST, T., & ELLIS, A. *Interdisciplinary Methods: A Thematic Approach.* Santa Monica, CA : Goodyear Publishing Company. 1981.
8. LEGENDRE, R. (ed.). *Dictionnaire actuel de l'éducation* (ed. a II-a). Montréal: Guerin. 1993.

9. POPOVICI BORZEA A. *Integrarea curriculară și dezvoltarea capacităților cognitive*. Iași: Polirom, 2017. 272 p.
10. POTOLEA D. *Conceptualizarea curriculum-ului o abordare multidimensională*. În: E.Păuna, D.Potolea. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 2002.
11. SHOEMAKER, B.J. Integrative Education. A Curriculum for the Twenty-First Century. *Oregon School Study Council Bulletin, 33(2).* 1989.
12. SPENCER, H. *The Principles of Sociology*, Vol 1 Part 2 & 3. The University of California: Transaction, 2010. 512 p. ISSN: 0765807505, 9780765807502.
13. ŢÎRDEA, T., BERLINSCHI, P., EȘANU, A., NISTREANU, D., OJOVANU, V. *Dicționar de Filosofie și Bioetică*, Chișinău: Centrul Ed. Poligr. Medicina, 2004. 441 p. ISBN 9975- 907-33-4.

***** Articolul este realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.